

به نام خدا

شماره چاپ: ۱۳۴

دوره هشتم - سال اول

شماره ثبت: ۱۳۳

تاریخ چاپ: ۱۳۸۷/۴/۱۰

فهرست مطالب

- ۱.....چکیده
- ۲.....مقدمه
- ۳.....گفتار اول - واکاوی روند اجرایی معاهده منع سلاح‌های شیمیایی
- ۶.....۱-۱. تعهدات جمهوری اسلامی ایران در قبال کنوانسیون
- ۷.....۱-۲. تعهدات سازمان منع سلاح‌های شیمیایی
- ۸.....۱-۳. مهم‌ترین فرصت‌های الحاق به معاهده منع سلاح‌های شیمیایی
- ۹.....گفتار دوم - مهم‌ترین ملاحظات امنیتی - سیاسی لایحه ناظر بر معاهدات منع سلاح‌های شیمیایی
- ۹.....۲-۱. ملاحظات امنیتی
- ۱۳.....۲-۲. ملاحظات سیاسی
- ۱۶.....۲-۳. ملاحظات اقتصادی
- ۱۷.....نتیجه‌گیری

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«لایحه ناظر بر اجراء معاهده منع گسترش،

تولید و انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های

شیمیایی و انهدام آنها»

**اظهار نظر کارشناسی درباره:****«لایحه ناظر بر اجراء معاهده منع گسترش، تولید و انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها»****چکیده**

یکی از اولویت‌های دیپلماسی پارلمانی کشورها در قبال معاهدات خلع سلاح تصمیم‌گیری براساس رویکرد هزینه - فایده، عقلانیت محور و تضمین حداکثر امنیت ملی است، زیرا در نظام مبتنی بر هژمونی این دسته از معاهدات (مانند معاهده منع سلاح‌های کشتار جمعی و معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای) به دلیل نظم حاکم بر پویای جهان و تفسیر جهت‌دار از این‌گونه تعهدات می‌تواند بر سطح توان دفاعی، بازدارندگی و میزان آسیب‌پذیری کشورهای در حال توسعه تأثیر منفی گذارد. به همین دلیل بایسته است متولیان امر قبل از تصویب لایحه ناظر بر منع سلاح‌های شیمیایی، ملاحظات امنیت ملی را مورد توجه قرار دهند.

ملاحظات امنیتی

- افزایش احتمال خروج اطلاعات طبقه‌بندی شده تأسیسات شیمیایی و صنعتی،
- کاهش توان بازدارندگی متعارف جمهوری اسلامی ایران،
- نقش شورای امنیت در روند تغییر وضعیت دولت‌های عضو و تحریم‌ها.

ملاحظات سیاسی

- تأثیر مؤلفه‌های امنیتی - سیاسی و رویکرد تبعیض‌آمیز قدرت‌های فرامنطقه‌ای در



- رابطه با حسن اجرای معاهدات خلع سلاح،
- تفوق عددی قدرت‌های فرامنطقه‌ای در ترکیب شورای اجرایی معاهده،
- عدم وجود حق شرط یا رزرو.

ملاحظات اقتصادی

- نقض «اصل تحقیق و توسعه» در فعالیت‌های شیمیایی و صنعتی،
- تأثیر منفی بر امنیت اقتصادی پایدار و مطمئن.

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران «کنوانسیون منع توسعه، تولید، انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها» را در تاریخ ۵ مرداد ۱۳۷۶ تصویب و از ۱۲ آبان ۱۳۷۶ به صورت رسمی به عضویت آن درآمد.

این کنوانسیون در زیرمجموعه «معاهدات خلع سلاح چندجانبه»^۱ قرار دارد که همانند «پروتکل الحاقی»^۲ و «معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای»^۳ دارای فرصت‌ها یا پیامدهای احتمالی برای اعضای خود است.

کشورهای عضو این کنوانسیون باید بر اساس ماده (۷) اساسنامه آن با تدوین و تصویب قانون ملی، روش دستیابی به اهداف زیر را مشخص کنند:

- نحوه اجرای تعهدات معاهده توسط شورای عالی «مرجع ملی»^۴،

1. Multilateral disarmament treaty

2. Additional protocol

3. Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (CTBT)

4. National Authority

این مرجع به‌عنوان مرکز تماس ملی جهت ارتباط مؤثر با سازمان و سایر دولت‌های عضو تعیین و یا تأسیس می‌شود. اعضا باید «سازمان منع سلاح‌های شیمیایی» را از تشکیل مرجع ملی خود به هنگام اجرایی شدن کنوانسیون مطلع کنند.



- نحوه ایجاد یک چارچوب نظارتی و کارآمد برای جلوگیری از خروج اطلاعات طبقه‌بندی شده،

- تعیین و تبیین نوع و دامنه مجازات شرکت‌ها یا افراد متخلف در قوانین داخلی،
به همین منظور لایحه ناظر بر اجرای این معاهده بنابه پیشنهاد وزارت امور خارجه در جلسه مورخ ۱۵ تیر ۱۳۸۴ به تصویب هیئت وزیران رسید و برای تشریفات قانونی به مجلس شورای اسلامی ارائه شد.

با توجه به اینکه افزایش تعهدات رژیم نظارتی معاهدات خلع سلاح، بعد، دامنه و عمق نظام بازرسی را افزایش می‌دهند بایسته است از رویکرد امنیت ملی به مهم‌ترین پیامدهای سیاسی و امنیتی احتمالی «الحاق جمهوری اسلامی ایران»^۱ به این معاهده توجه شود.

گفتار اول - واکاوی روند اجرایی معاهده منع سلاح‌های شیمیایی

اولین تلاش جامعه جهانی برای ممنوعیت تسلیحات شیمیایی و بیولوژیکی در «پروتکل ژنو ۱۹۲۵»^۲ و دومین آن در سال ۱۹۷۵ با تصویب «معاهده منع، توسعه، تولید و انباشت سلاح‌های باکتریولوژیک و سمی و نابودی آنها»^۳ صورت گرفت،^۴ ولی پس از خطر استفاده برخی کشورها از جنگ افزارهای شیمیایی، مجمع عمومی تصمیم

1. Accession
2. 1925 Geneva Protocol
3. Convention on the Prohibition of the Development, Production & Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and Their Destruction (1972).

۴. فرق موافقت‌نامه ژنو با معاهده منع سلاح‌های شیمیایی این است که در موافقت‌نامه ژنو فقط بر عدم استفاده از سلاح‌های شیمیایی اشاره شده بود، ولی در «معاهده منع سلاح‌های شیمیایی» علاوه بر عدم استفاده، بر ممنوعیت انباشت، انتقال، تولید و انتقال تسلیحات شیمیایی نیز اشاره شده است، همچنین این معاهده دارای نظام پادمان و رژیم نظارتی سختگیرانه‌تری نسبت به توافق‌نامه ژنو است.



گرفت شکل توسعه‌یافته‌ای از این معاهدات را اجرا کند.

به همین منظور متن پیش‌نویس «معاهده منع سلاح‌های شیمیایی»^۱ در ۳۰ نوامبر ۱۹۹۲ از سوی «کنفرانس خلع سلاح»^۲ در ژنو تصویب و در سیزدهم ژانویه ۱۹۹۳ برای امضا در پاریس مفتوح شد و در ۳۱ اکتبر ۱۹۹۶ با ارائه شخصت‌وپنجمین «سند تصویب»^۳ نزد «امین کنوانسیون»^۴ معاهده ۱۸۰ روز پس از آن در ۲۹ آوریل ۱۹۹۷ لازم‌الاجرا شد که در آن بر ممنوعیت «تولید، توسعه، ذخیره، استفاده، دستیابی و انتقال سلاح‌های شیمیایی»^۵ تأکید و بر «انهدام»^۶ آن ظرف مدت ده سال (تا سال ۲۰۱۲) تأکید می‌کند.

این معاهده مشتمل بر «۲۴ ماده و سه ضمیمه»^۷ است. ضمیمه اول در رابطه با «مواد شیمیایی ممنوعه و دارای کاربرد دوگانه»^۸، ضمیمه دوم درباره «نحوه اجرا و بازرسی»^۹ و ضمیمه سوم درباره «اصول کلی برای حفاظت از اطلاعات محرمانه»^{۱۰} است.

متولی نظارت و حسن اجرای معاهده «سازمان منع سلاح‌های شیمیایی»^{۱۱} است که مقر آن در «لاسه هلند»^{۱۲} است^{۱۳} و از سه رکن «کنفرانس دولت‌های عضو»^{۱۴} «شورای

1. Chemical Weapon Convention (CWC)
2. Conference on Disarmament
3. Ratification Instrument
4. Convention Depository
5. Production, Development, Stockpiling, use, acquisition & Transfer of Chemical Weapons
6. Destruction
7. 24 Articles & 3 Annexes
8. Annex on Chemicals
9. Annex on Implementation & Verification
10. General Principles for the Handling of Confidential Information
11. Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)
12. Hague, Netherland
13. <http://www.un.org/WMD/CWC>
14. Conference of the State Parties



اجرائی»^۱ و «دبیرخانه فنی»^۲ تشکیل شده است. وظیفه تأیید راستی آزمایی و اثبات تمکین کشورهای عضو به معاهده بر عهده «دبیرخانه فنی» است. نکته قابل تأمل این است که تدابیر بازدارنده این معاهده همانند اساسنامه آژانس اتمی برعهده شورای امنیت است، به طوری که طبق ماده دوازدهم در صورت گزارش بازرسان مبنی بر عدم تمکین کشور عضو به معاهدات، پرونده کشور برای اعمال تحریم به شورای امنیت فرستاده می‌شود. لازم به یادآوری است، تا ۱۹ ژوئن ۲۰۰۸، ۱۸۴ کشور به عضویت معاهده منع سلاح‌های شیمیایی درآمده‌اند.

کره شمالی، عراق، لبنان، سوریه، مصر، آنگولا و سومالی هنوز معاهده را امضا نکرده‌اند و کشورهای جمهوری دومینیکن، باهاماس، میانمار و رژیم صهیونیستی معاهده را امضا، ولی هنوز تصویب نکرده‌اند.^۳

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از قربانیان تسلیحات شیمیایی، از دولت‌هایی بود که در مذاکرات مربوط به تدوین معاهده شرکت داشت و متن آن در تاریخ ۲۳ دی ۱۳۷۱ به امضا وزیر امور خارجه وقت (دکتر علی‌اکبر ولایتی) رسیده بود.

پیش‌نویس لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران که به پیشنهاد وزارت امورخارجه در هیئت وزیران مطرح شده بود در جلسه مورخ ۲۴ فروردین ۱۳۷۶ به تصویب هیئت وزیران و در ۱۸ خرداد ۱۳۷۶ به تصویب مجلس پنجم شورای اسلامی رسید. شورای نگهبان قانون اساسی در ۱۱ تیر ۱۳۷۶ ماده واحده لایحه الحاق ایران به معاهده را از آن جهت که «الحاق به معاهده و خروج از آن باید با موافقت فرماندهی

1. The Executive council
2. The Technical Secretariat
3. <http://www.opcw.org/>

سایت رسمی سازمان منع سلاح‌های شیمیایی که مقر آن در لاهه هلند است.



معظم کل قوا باشد» با بند «۴» اصل یک‌صد و نهم قانون اساسی مغایر دانست. با رفع ایراد فوق در جلسه پنجم مرداد ماه ۱۳۷۶ مجلس شورای اسلامی به این طریق که «پیشنهاد هیئت وزیران و تصویب شورای عالی امنیت ملی» برای خروج از معاهده،^۱ در نهایت قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی به معاهده CWC در هجدهم مرداد ماه ۱۳۷۶ به دولت ابلاغ شد. در تاریخ دوازدهم آبان ماه ۱۳۷۶ با موافقت ریاست جمهوری، اسناد الحاق ایران به دبیرکل سازمان ملل متحد به‌عنوان امین معاهده داده شد و مطابق بند «۲» ماده (۲۱) معاهده، سی روز پس از آن در تاریخ دوازدهم آذرماه ۱۳۷۶ این معاهده برای جمهوری اسلامی ایران لازم‌الاجرا شد و جمهوری اسلامی مطابق با ماده (۳) معاهده (تسلیم اظهارنامه کمتر از سی روز پس از لازم‌الاجرا شدن معاهده)، کلیه اظهارنامه‌های مربوط به مواد، تأسیسات و صنایع شیمیایی خود را که بالغ بر بیش از ۵۰۰۰ صفحه می‌شد به سازمان معاهده (OPCW) تسلیم کرد.

۱-۱. تعهدات جمهوری اسلامی ایران در قبال کنوانسیون

براساس ماده (۷) اساسنامه این کنوانسیون مهم‌ترین تعهدات «شورای عالی مرجع ملی» در قبال «سازمان منع سلاح‌های شیمیایی» عبارتند از:

- جلوگیری اشخاص حقیقی و حقوقی و یا سایر دولت‌ها از ارتکاب اعمال ممنوع شده در کنوانسیون، که در صلاحیت سرزمینی جمهوری اسلامی ایران قرار دارند،
- تعیین مجازات قانونی برای اشخاص حقیقی و حقوقی متخلف،

۱. مجلس شورای اسلامی تصویب کرد در صورت عدم اجرای بدون تبعیض و کامل کنوانسیون به‌ویژه در زمینه بازرسی، انتقال فناوری و مواد شیمیایی، جمهوری اسلامی ایران به پیشنهاد هیئت وزیران و تصویب شورای عالی امنیت ملی، مراحل خروج از معاهده را به موقع اجرا گذارد.



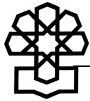
- افزایش تدابیر ایمنی و حفاظت از امنیت زیست‌محیطی در هنگام اجرای تعهدات کنوانسیون،
- مطلع کردن سازمان منع سلاح‌های شیمیایی از «اقدامات قانونی و اداری»^۱ انجام شده،
- متعهد شدن جمهوری اسلامی ایران مبنی بر همکاری با «دبیرخانه فنی» برای اجرای دقیق نظام بازرسی،
- ایجاد تدابیر امنیتی مناسب و کارآمد برای جلوگیری از خروج اطلاعات طبقه‌بندی شده، پیرامون سوابقی که در ارتباط با اجرای این کنوانسیون دریافت می‌کند.

۲-۱. تعهدات سازمان منع سلاح‌های شیمیایی

مهم‌ترین تحولات معاهده منع سلاح‌های شیمیایی پس از الحاق جمهوری اسلامی ایران به آن عبارتند از:

الف) توسعه اقتصادی و تکنولوژیکی کشورهای عضو (براساس این معاهده، مقررات باید به‌گونه‌ای اجرا شود که به توسعه اقتصادی یا تکنولوژیکی دولت‌های عضو و همکاری‌های بین‌المللی در زمینه فعالیت‌های شیمیایی برای مقاصد ممنوع نشده در معاهده، از جمله مبادله بین‌المللی اطلاعات علمی و فنی و مواد شیمیایی و تجهیزات برای تولید، فراوری با استفاده از مواد شیمیایی برای مقاصد ممنوع نشده در این معاهده مانعی ایجاد نکند).

ب) عدم وجود هیچ‌گونه محدودیتی از قبیل محدودیت‌های موجود در موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مغایر با الزامات تعهد شده در معاهده که موجب محدودیت یا



متوقف شدن تجارت، توسعه و ارتقای دانش علمی و تکنولوژیکی در زمینه شیمیایی برای مقاصد صنعتی، کشاورزی، تحقیقات، پزشکی، دارویی یا دیگر مقاصد صلح‌آمیز می‌شود.

ج) حفاظت از اطلاعات محرمانه کشورهای عضو سازمان معاهده (OPCW) بایستی اقدام‌های احتیاطی لازم را جهت حفاظت از اطلاعات محرمانه و طبقه‌بندی شده در مورد تأسیسات و فعالیت‌های نظامی و غیرنظامی که از آنها به هنگام اجرای معاهده مطلع می‌شود انجام داده و مقررات مندرج در پیوست امور محرمانه را رعایت کند.

۳-۱. مهم‌ترین فرصت‌های الحاق به معاهده منع سلاح‌های شیمیایی

- بهره برداری از کمک‌های فنی سازمان منع سلاح‌های شیمیایی برای توسعه تأسیسات شیمیایی براساس ماده (۱۰) اساسنامه.

- تضعیف جنگ روانی - رسانه‌ای غرب مبنی بر تلاش ایران برای دستیابی به «تسلیمات کشتار جمعی»^۱

- در این معاهده برخلاف دیگر معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات، کشورهای عضو به دو دسته «دارا» و «ندار» تقسیم نشده‌اند. بر این اساس هیچ کدام از دولت‌ها، نه مجاز به نگهداری از این‌گونه سلاح‌ها هستند و نه مجاز به اکتساب این‌گونه سلاح‌ها هستند. به عبارت دیگر هیچ دولت دارای سلاح شیمیایی مجاز به نگهداری سلاح‌های شیمیایی خود نیست و هیچ دولت فاقد سلاح شیمیایی مجاز به کسب این‌گونه سلاح‌ها نیست، برخلاف برخی معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحاتی مانند معاهده NPT که در آن کشورها به دو دسته کشورهای دارا و ندار تقسیم می‌شوند (در معاهده NPT



پنج کشور عضو دائم شورای امنیت که دارای حق وتو می‌باشند به‌عنوان کشورهای دارای سلاح هسته‌ای و مابقی کشورها به‌عنوان کشورهای ندار سلاح هسته‌ای به رسمیت شناخته می‌شوند).

- بازرسی‌های مندرج در این معاهده تبعیض‌بردار نیست و تمامی کشورهای عضو معاهده را دربر می‌گیرد. بنابراین بازرسی‌های عادی و اتهامی مندرج در معاهده تنها برخی کشورهای عضو را شامل نشده، بلکه تمامی کشورهای عضو را شامل می‌شود و امکان بازرسی را برای تمامی کشورهای عضو معاهده فراهم می‌سازد (امکان عمل متقابل در راستای درخواست بازرسی اتهامی، باعث می‌شود که کشورهای دیگر از ابزار بازرسی اتهامی علیه کشورهای دیگر با احتیاط کامل استفاده کنند).

گفتار دوم - مهم‌ترین ملاحظات امنیتی - سیاسی لایحه ناظر بر معاهدات منع سلاح‌های شیمیایی

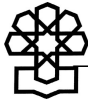
مهم‌ترین پیامدهای منفی احتمالی معاهده منع سلاح‌های شیمیایی از رویکرد امنیت ملی عبارتند از:

۲-۱. ملاحظات امنیتی

مهم‌ترین ملاحظات امنیتی لایحه ناظر بر اجرای معاهده منع سلاح‌های شیمیایی عبارتند از:

۲-۱-۱. افزایش احتمال خروج اطلاعات طبقه‌بندی شده تأسیسات شیمیایی و صنعتی

معاهده در رابطه با میزان گستره عمق و دامنه بازرسی‌های اتهامی سکوت کرده است.



براساس ضمیمه دوم معاهده، رژیم نظارتی معاهده براساس سه نوع بازرسی زیر پایه‌ریزی شده است:

- بازرسی‌های عادی (بازرسی‌های تأییدی): براساس اظهارنامه‌هایی صورت می‌گیرد که براساس ماده (۳) باید توسط جمهوری اسلامی ایران به سازمان منع سلاح‌های شیمیایی ارائه شود.

- بازرسی‌های اتهامی: در این بازرسی‌ها فقط دولت‌های عضو معاهده می‌توانند از شورای اجرای تقاضای بازرسی کنند. به‌عبارتی سازمان معاهده نمی‌تواند از مدیرکل شورای اجرایی درخواست چنین بازرسی را بنماید. مدیرکل سازمان ۱۲ ساعت قبل از انجام «بازرسی اتهامی»، باید دولت بازرسی‌شونده را در جریان موضوع قرار دهد. چنانچه این دولت توضیحاتی داشته باشد مراتب را با مدارک مورد نظر به شورای اجرایی اعلام و تقاضای اجلاس ویژه می‌نماید، چنانچه اعتراض دولت عضو پذیرفته نشود، بازرسی در وقت مقرر انجام می‌پذیرد. بازرسی از محل و تأسیسات که شامل نمونه‌برداری تصادفی و تجزیه آنها با استفاده از امکانات در دسترس است، نباید از ۸۴ ساعت تجاوز کند و بازرسان حداکثر در مدت ۷۲ ساعت پس از پایان بازرسی باید گزارش اولیه و طی مدت ۳۰ روز، گزارش نهایی خود را با حفظ اطلاعات محرمانه دولت بازرسی شونده به مدیرکل تقدیم کنند تا به اطلاع دولت‌های متقاضی و شورای اجرایی برسانند. در صورت تأیید تخلف دولت عضو، شورای اجرایی مهلتی را برای ابراز حسن نیت و تعیین وضعیت دولت متخلف تعیین می‌کند. در صورت عدم پذیرش، شورای اجرایی موارد تخلف را به اطلاع شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل رسانده و از آنها تقاضای اقدامات ضروری می‌کند.



- بازرسی‌های ادعایی کاربرد سلاح‌های شیمیایی

نقش محوری بازرسی‌ها و تأیید راستی‌آزمایی فعالیت‌های شیمیایی جمهوری اسلامی ایران برعهده «دبیرخانه فنی» است. بازرسی‌ها علاوه بر تأیید انهدام سلاح‌های شیمیایی، ناظر بر «فعالیت‌های شیمیایی غیرنظامی مجاز»^۱ نیز می‌باشد.^۲ ضمیمه ۳ شامل تدابیری برای محرمانه ماندن اطلاعات حساس شرکت‌ها و صنایع در روند بازرسی است، ولی تضمینی در مورد عدم وجود عوامل جاسوس در تیم بازرسی یا عدم خروج اطلاعات طبقه‌بندی شده از سازمان منع سلاح‌های شیمیایی وجود ندارد.

این معاهده دارای شدیدترین نوع سیستم نظارتی تحت عنوان «بازرسی اتهامی» است. براساس مفاد معاهده، کشورهای عضو پس از الحاق به معاهده، تمام مفاد معاهده از جمله مقررات بازرسی‌های مندرج در آن را می‌پذیرند و در این راستا قرارداد جداگانه‌ای با سازمان معاهده (OPCW) امضا نمی‌کنند. رژیم بازرسی اتهامی معاهده یکی از آشکارترین جلوه‌های دخالت در امور داخلی و حق حاکمیت کشورهای عضو است. بازرسی اتهامی نه تنها امکانی را که در اظهارنامه‌های ایران اعلام شده در برمی‌گیرد، بلکه تمامی اماکن خاص و تأسیسات نظامی حساس را نیز شامل می‌شود. ارائه حجم گسترده‌ای از اظهارنامه‌ها، آن هم اظهارنامه‌هایی که مرتبط با تأسیسات تولید سلاح‌های شیمیایی نیست، مغایر با امنیت ملی جمهوری اسلامی و ناقض حاکمیت و امنیت ملی جمهوری اسلامی است و ممکن است در بلندمدت مورد سوء استفاده قرار گیرد.

1. Authorized Civilian Chemical Activities
2. <http://www.un.org/CWC/>, the chemical weapons Convention



۲-۱-۲. کاهش توان بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران

الف) کاهش توان نیروی انتظامی و سپاه پاسداران برای مدیریت بحران و تضمین امنیت اجتماعی

در بند «۵» ماده (۱) اساسنامه، استفاده از «مواد ضد اغتشاش»^۱ در شورش‌های اجتماعی ممنوع شده که می‌تواند اقدام‌های بازدارنده نظام در مواقع احتمال گسترش ناآرامی‌ها را کاهش دهد.

ب) کاهش توان تولید تسلیحات شیمیایی متعارف.

بسیاری از مواد شیمیایی که در جداول ۲ و ۳ ضمیمه اول به آنها اشاره شده در ساخت تسلیحات شیمیایی متعارف که می‌تواند توان دفاعی نیروهای مسلح را افزایش دهد، به کار می‌رود. اهمیت این مسئله هنگامی بیشتر می‌شود که جمهوری اسلامی ایران با لفاظی‌های متعدد برخی کشورهای غربی و رژیم صهیونیستی مبنی بر احتمال حمله نظامی به ایران مواجه شده و یکی از عوامل بازدارنده عملیاتی شدن اقدام‌های بازدارنده آنان، خلأ اطلاعاتی در رابطه با نوع، دامنه، قدرت پاسخ‌گویی و میزان توانایی جمهوری اسلامی ایران به تهدیدات نظامی است.

۲-۱-۳. نقش شورای امنیت در روند تغییر وضعیت دولت‌های عضو و تحریم‌ها

براساس ماده (۱۲) معاهده CWC در قسمت مربوط به عدم حصول به پایبندی یک دولت عضو، مراتب برای اقدام‌های تنبیهی به مجمع عمومی و شورای امنیت احاله می‌دهد که می‌تواند دارای تبعات منفی برای امنیت ملی باشد به‌ویژه اینکه هم‌اکنون موضوع هسته‌ای ایران در شورای امنیت بررسی می‌شود.



همان‌گونه که می‌دانیم این بخش از معاهده قابل تفسیر بوده و غرب، به‌ویژه ایالات متحده، می‌تواند بدون هیچ‌گونه سند و مدرکی و تنها براساس پاره‌ای ادعاها، برخی موضوعات مرتبط با جمهوری اسلامی را به شورای امنیت برده و درصدد برآید در شورای امنیت اقدامات مورد نظر خود را به پیش برد (همانند برخورد غرب با سایر معاهدات خلع سلاح با استفاده از قابل تفسیر بودن آن).

۲-۲. ملاحظات سیاسی

مهم‌ترین ملاحظات سیاسی لایحه ناظر بر اجرای معاهده منع سلاح‌های شیمیایی عبارتند از:

۲-۲-۱. تأثیر ملاحظات امنیتی - سیاسی و رویکرد تبعیض‌آمیز قدرت‌های فرمانطقه‌ای در رابطه با حسن اجرای معاهدات خلع سلاح

درحالی که جمهوری اسلامی ایران خود یکی از قربانیان تسلیحات شیمیایی است،^۱ با وجود این آمریکا، رژیم صهیونیستی و متحدانشان نقش یک لابی تأثیرگذار را در تهیه گزارش‌های تیم بازرسی و مدیرکل سازمان‌های متولی خلع سلاح ایفا می‌کنند که مصداق آن را می‌توان در تحلیل دو پهلوی گزارش‌های مدیرکل آژانس اتمی مشاهده کرد، به‌طوری که در اکثر مواقع با ترسیم یک فضای مبهم توانسته بهانه لازم به آمریکا برای افزایش دامنه تحریم‌ها را بدهد در حالی که کشورهای هند، پاکستان و رژیم صهیونیستی که معاهده NPT را امضا نکرده‌اند تعهدی نیز در برابر نظام

۱. از سال ۱۳۸۲، سالگرد بمباران شیمیایی سردشت ۸ تیر ۱۳۶۶ در ایران به‌عنوان روز ملی مبارزه با سلاح‌های شیمیایی و میکروبی نامگذاری شده است.



پادمان ندارند.

این احتمال وجود دارد پس از تصویب لایحه ناظر بر معاهده منع سلاح‌های شیمیایی، فشار بر جمهوری اسلامی ایران را از دو جنبه افزایش دهد به‌طوری که به «مطالعات ادعایی»^۱ فعالیت‌های هسته‌ای و «مطالعات اتهامی»^۲ فعالیت‌های شیمیایی به‌صورت هم‌زمان مطرح شوند که این خود می‌تواند گستره موضوعات جدیدی را در حوزه خلع سلاح ایجاد کرده که علاوه بر افزایش عمق و دامنه بازرسی‌ها تا حدودی می‌تواند انسجام فکری - رویه‌ای کارگزاران نظام برای سازمان‌دهی یک پاداستراتژی پدافندی مناسب را نیز مختل کند.

از طرفی بخش مهمی از بودجه عملیاتی سازمان‌های متولی خلع سلاح توسط ایالات متحده تأمین می‌شود که از این اهرم مالی می‌تواند برای دستیابی به برخی از اهداف سیاسی - امنیتی بهره‌برداری کند. به همین منظور تا زمانی که الگوی حاکم بر روابط ایران با آمریکا و برخی از متحدانش در سطح تنش‌زاست، معاهدات خلع سلاح فقط می‌تواند دایره شمول تعهدات بین‌المللی را افزایش دهد.

در مقابله با کسانی که استدلال می‌کنند که الحاق به معاهده منع سلاح‌های شیمیایی می‌تواند به فرایند اعتمادسازی جمهوری اسلامی ایران در جامعه بین‌المللی کمک کند می‌توان گفت: معاهدات خلع سلاح فی‌نفسه جزء هنجارهای بین‌المللی و نظم‌دهنده پوشش‌های روابط بین‌الملل محسوب می‌شود، ولی آیا به‌عنوان مثال تاکنون تعهد جمهوری اسلامی ایران به معاهده NPT یا حتی بازرسی‌های فراقانونی تا چه میزان توانسته بر اعتمادسازی، شفاف‌سازی و جلوگیری از تحریم‌های پلکانی شورای

1. Alleged Studies
2. Challenge Studies



امنیت مؤثر باشد که این خود مبین تفوق و چیرگی ملاحظات امنیتی - سیاسی بر ملاحظات فنی - حقوقی در حوزه معاهدات خلع سلاح است.

قدرت‌های بزرگ، به ویژه آمریکا، متناسب با منافع خود از اطلاعات محرمانه ارائه شده جمهوری اسلامی ایران بهره‌برداری و آنها را منتشر می‌نمایند و چه بسا آنها را به‌عنوان توجیه اقدامات غیرقانونی خود مورد استفاده قرار دهند. به‌عنوان مثال ایالات متحده آمریکا در راستای قانون اجرای ملی معاهده (بند «۱» ماده (۷)) و برخلاف تعهدات مندرج در معاهده، مقرر کرده است: «اگر قوه مجریه ایالات متحده تشخیص دهد که افشای اطلاعاتی که طبق این قانون یا معاهده به‌دست آورده یا در اختیار وی قرار گرفته است موافق با منافع ملی است، می‌تواند به افشای آنها مبادرت ورزد».

۲-۲-۲. تفوق عددی قدرت‌های فرمانطقه‌ای در ترکیب شورای اجرایی معاهده

گرچه در معاهده سعی شده میان مصالحی که در مقیاس جهانی وجود دارد (شمال - جنوب، شرق - غرب و ...) تعادل ایجاد شود، اما ترکیب شورای اجرایی عملاً به نفع کشورهای توسعه‌یافته و به ضرر کشورهای در حال توسعه و کشورهای مستقلی مانند ایران است که مخالف هرگونه تمکین در برابر قدرت‌های بزرگ هستند. بنابراین این امکان وجود دارد که ابزار «بازرسی اتهامی» - همانند مورد عراق - به‌عنوان ابزاری سیاسی در خدمت منافع نظام سلطه و اهرم فشاری علیه کشورهای مستقلی مانند ایران اجرا شود.

۲-۲-۳. عدم وجود حق شرط یا رزرو

یکی از پیامدهای سیاسی این معاهده برای جمهوری اسلامی، ماده (۲۲) معاهده مبنی بر



عدم وجود «حق شرط»^۱ در معاهده می‌باشد که براساس آن مواد معاهده تابع هیچ‌گونه حق شرطی نخواهد بود. از مهم‌ترین آثار سیاسی این ماده آن است که جمهوری اسلامی نمی‌تواند نسبت به وجود تبعیض‌ها و احیاناً تهدیداتی که در آینده بر آن مترتب می‌گردد هیچ‌گونه شرطی را جهت اجرای معاهده و پایبندی به آن ارائه نماید.

۲-۳. ملاحظات اقتصادی

مهم‌ترین ملاحظات اقتصادی لایحه ناظر بر اجرای معاهده منع سلاح‌های شیمیایی عبارتند از:

۱-۳-۲. تأثیر منفی بر امنیت اقتصادی پایدار و مطمئن

صنایع شیمیایی در ردیف صنایع مادر تعریف می‌شود که رشد آنها می‌تواند در شکوفایی بسیاری از صنایع دیگر تأثیرگذار باشد.

در لیست جداول ۲ و ۳ به مواد شیمیایی اشاره شده که دارای «کاربری دوگانه»^۲ هستند یعنی هم در صنایع غیرنظامی و هم به‌صورت غیرمستقیم در ساخت محصولات شیمیایی کاربرد دارند که این خود می‌تواند روند تداوم فعالیت برخی از تأسیسات شیمیایی و صنعتی صلح‌آمیز را متوقف یا با تأخیر مواجه کند.

در حال حاضر کشورهای گروه استرالیا، ۵۴ مواد شیمیایی را تحت کنترل صادراتی خود قرار داده‌اند که از این مقدار ۲۰ ماده در جداول سه‌گانه معاهده CWC قرار ندارد و از منظر معاهده CWC لزومی جهت اعمال تحریم این مواد وجود ندارد،

1. Reservation right

2. Dual use



ضمن آنکه اعضای گروه استرالیا کنترل‌هایی را در مورد تجهیزات دو منظوره اعمال می‌کنند. بنابراین ملاحظه می‌کنیم که گروه استرالیا برخلاف معاهده CWC مانع بزرگی را بر سر راه کشورهای عضو جهت استفاده صلح‌آمیز از مواد و صنایع شیمیایی ایجاد کرده است.

۲-۳-۲. نقض «اصل تحقیق و توسعه» در فعالیتهای شیمیایی و صنعتی

این معاهده می‌تواند در حوزه توسعه پایدار صنایع مرتبط با «شیمی کاربردی»^۱ محدودیتهایی را به وجود آورد به‌ویژه اینکه جمهوری اسلامی ایران در حوزه صنایع شیمیایی و دارویی به دستاوردهای قابل توجهی دست یافته که برخی از مواد اولیه آن در جداول شماره ۲ و ۳ ضمیمه اول این کنوانسیون قرار دارد که اعمال محدودیت بر واردات، تولید یا انباشت این مواد بالتبع می‌تواند تأثیر منفی بر تداوم «نوآوری و شکوفایی» این صنایع در چارچوب اصل تحقیق و توسعه و تحقق اهداف سند چشم‌انداز داشته باشد.

نتیجه‌گیری

آسیب‌شناسی معاهدات خلع سلاح از رویکرد امنیت ملی یکی از کارویژه‌های دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران در حوزه مطالعات دفاعی و با هدف امنیت‌سازی پایدار و بومی است.

در این راستا توصیه می‌شود متولیان امر قبل از تصویب نهایی لایحه ناظر بر



معاهده منع سلاح‌های شیمیایی به نکات زیر توجه کنند:

۱. نفوذ غیر قابل انکار و تأثیرگذار آمریکا و قدرتهای فرامنطقه‌ای در جهت‌گیری رژیم‌های نظارتی حاکم بر معاهدات خلع سلاح که این خود کارآمدی اقدام متقابل جمهوری اسلامی ایران برای بازرسی‌های اتهامی را تا حدود زیادی خنثی می‌کند.

۲. احتمال بهره‌برداری ابزاری متولیان دیپلماسی امنیتی آمریکا از گزارش‌های جهت‌دار دبیرخانه فنی سازمان منع سلاح‌های شیمیایی برای افزایش فشار بر ایران در شورای امنیت.

۳. اختیارات گسترده سازمان برای محدود کردن و افزایش دایره شمول مواد شیمیایی دو منظوره.

تا زمانی که موضوع هسته‌ای به‌عنوان یک موضوع چالشی در شورای امنیت مطرح است افزایش حجم تعهدات خلع سلاح، نظام پادمان و بالتبع افزایش عمق، دامنه و بعد بازرسی‌ها به مصلحت نظام نیست، زیرا این احتمال وجود دارد کشورهای غربی برای رفع خلأ اطلاعاتی سناریوی حمله نظامی غافلگیرانه، در حوزه موضوع هسته‌ای بازرسی از تأسیسات اتمی و مراکز نظامی و در معاهده منع سلاح‌های شیمیایی بازرسی هدفمند از برخی تأسیسات شیمیایی و صنعتی را افزایش دهند که هم‌زمان می‌تواند به خروج و افشای حجم وسیعی از اطلاعات محرمانه نظامی، موشکی، تجاری، شیمیایی و صنعتی منجر شود. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند ضمن حضور فعال در جلسات کارشناسی مربوط به بازنگری و تقویت این معاهدات به نفع خود به‌نحوی عمل نماید که حداقل تهدیدات و حداکثر منافع عاید کشور شود.

کارگزاران نظام نسبت به معاهدات خلع سلاح باید از رویکرد امنیت ملی برخوردار



کنند. به‌عنوان مثال تمدید معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای در سال ۱۹۹۵ در صورتی‌که هند و رژیم صهیونیستی این معاهده را امضا و تصویب نکرده بودند تا حدودی قابل تأمل است.

هم‌زمان مراکز مطالعاتی وابسته به ساختارهای نظامی، امنیتی و اطلاعاتی در راستای «مدیریت دانش دفاعی»^۱ و با هدف انسجام فکری-رویه‌ای میان متولیان امر و ارتقای کارآمدی پاداستراتژی پدافندی جمهوری اسلامی ایران در قبال سناریوهای تهدیدزا، شایسته است با تلفیقی از نگاه کاربردی – راهبردی و اکاوی معاهدات خلع سلاح را در اولویت‌های سیاست‌های پژوهشی خود تعریف کنند.



شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۰۹۵

عنوان گزارش: اظهارنظر کارشناسی درباره: «لایحه ناظر بر اجراء معاهده منع گسترش، تولید و انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها»

Report Title: Expert Advice about “The bill on implementation of Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and use of Chemical Weapons and on their Destruction”

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه دفاعی، کمیته مطالعات امنیتی - هسته‌ای)

تهیه و تدوین: مصطفی دلاور پوراقدم

مدیر مطالعه: —

ناظر علمی: ناصر جمالزاده

همکاران: —

همکاران خارج از مرکز: —

اظهارنظرکنندگان خارج از مرکز: —

ویراستار ادبی: —

ویراستار تخصصی: —

متقاضی: کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی

واژه‌های کلیدی (فارسی / انگلیسی):

۱. سلاح‌های شیمیایی (Chemical Weapons)

۲. سازمان منع سلاح‌های شیمیایی (Organization for the Prohibition of

(Chemical Weapons)

۳. اطلاعات طبقه‌بندی شده (Classified Information)

۴. ملاحظات سیاسی - امنیتی (Security – Political Consideration)

۵. ایران (Iran)

تاریخ شروع مطالعه: ۱۳۸۷/۴/۱۵

تاریخ خاتمه مطالعه: —

تاریخ انتشار: ۱۳۸۷/۵/۷